

Barbara Kutkowska, Tomasz Berbeka

Uniwersytet Przyrodniczy We Wrocławiu

ZRÓŻNICOWANIE DOCHODÓW ROLNICZYCH GOSPODARSTW INDYWIDUALNYCH PO WPROWADZENIU NOWEGO SYSTEMU DOPLAT BEZPOŚREDNICH

*DIVERSIFICATION OF AGRICULTURAL INCOMES OF INDIVIDUAL FARMS
AFTER THE INTRODUCTION OF A NEW SYSTEM OF DIRECT PAYMENTS*

Słowa kluczowe: gospodarstwo, dopłaty bezpośrednie, dochód rolniczy

Key words: agricultural farm, direct payments, farm income

JEL codes: Q12, Q18

Abstrakt. Celem opracowania było określenie wpływu nowych zasad wspólnej polityki rolnej w zakresie dopłat bezpośrednich na dochody rolnicze. Podjęto także próbę oceny poziomu dochodów rolniczych w różnych grupach obszarowych gospodarstw indywidualnych zlokalizowanych na Dolnym Śląsku. Badania wykazały, że wsparcie finansowe z tytułu dopłat nie powoduje istotnego zróżnicowania dochodowości gospodarstw w poszczególnych grupach obszarowych. Ponadto płatność dodatkowa i płatności za „zazielenienie” również w istotny sposób nie wpłynęły na wynik ekonomiczny gospodarstwa. Badania symulacyjne wskazują, że w relacji do roku 2014 kwota całości wsparcia bezpośredniego na początku perspektywy finansowej 2014-2020 może ulec zmniejszeniu.

Wstęp

Dopłaty bezpośrednie stanowią od połowy lat 90. ubiegłego wieku podstawowy instrument wspierania dochodów producentów rolnych w Unii Europejskiej (UE) [Czubak i in. 2011]. Początkowy ich wariant ustalony reformą MacSharry`ego uzależniał wysokość dopłat od potencjału produkcyjnego, co oznaczało, że w praktyce największą ich skalę otrzymywali rolnicy prowadzący największe i najsilniejsze ekonomicznie gospodarstwa [Czubak i in. 2011, s. 62]. Kolejne reformy tego systemu umożliwiły uzależnienie wsparcia finansowego producentów rolnych od spełniania przez nich norm ochrony środowiska, jakości żywności i dobrostanu zwierząt. Tak więc dopłaty bezpośrednie obok funkcji wspierania dochodów rolniczych zaczęły pełnić funkcję opłaty za dostarczanie przez rolnictwo gospodarstwie dóbr publicznych [Wilkin 2010]. Po roku 2004 system dopłat bezpośrednich objął również polskich rolników. Systematycznie wprowadzane były także zasady *cross-compliance*, początkowo obowiązujące w krajach UE-15, a od roku 2009 również w Polsce. W latach 2004-2011 dopłaty bezpośrednie stanowiły 45% wszystkich transferów finansowych z budżetu UE skierowanych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich [Nurzyńska 2012], w kolejnych latach zwiększając swój udział do ponad 60% w roku 2015 [MRiRW 2015]. Do roku 2015 producentom rolnym w Polsce wypłacono w ramach zrealizowanych płatności bezpośrednich kwotę 128 mld złotych [ARiMR 2015]. Płatności te otrzymywało od 1,48 mln beneficjentów w roku 2005 do 1,36 mln w roku 2015, czyli około 90% prowadzących gospodarstwa rolne o powierzchni powyżej 1 ha UR [GUS 2011]¹. Ze względu na swoją powszechność i skalę, płatności bezpośrednie odgrywają istotną rolę w kreowaniu i stabilizacji dochodów rolniczych. W roku 2007 w UE-27 ich udział w tworzeniu dochodów wynosił około 61% [Poczta, Siemiński 2008]. W Polsce w latach 2004-2009 dopłaty te stanowiły przeciętnie 48,52% dochodu rolniczego [Zawadzka i in. 2013], natomiast w latach 2010-2014 – 62,6% [Wyniki... 2014]. Większość ankietowanych rolników (prawie 73%) uznało, że miały one istotny, pozytywny wpływ na ich sytuację finansową [Marks-Bielska, Babuchowska 2010].

¹ Według PSR 2010 gospodarstw powyżej 1 ha UR w Polsce było 1,563 mln PSR 2010.

Po roku 2014 wprowadzony został we wszystkich państwach członkowskich UE nowy system płatności bezpośrednich [Dz.U. UE L 347]. Wynikał on z kierunków zmian wspólnej polityki rolnej (WPR), która w większym niż dotychczas stopniu uwzględnia ochronę środowiska, dobrostan zwierząt, potrzebę dostosowania się do zmian klimatycznych w myśl zasad zrównoważonego i konkurencyjnego rolnictwa [Matthews 2011, EC 2011, Tangermann 2011]. System ten zakładał pełne oddzielenie płatności od produkcji (*full decoupling*) i ich ukierunkowanie (*targeting*). Wprowadzony system jest systemem wielofunkcyjnych płatności składającym się z siedmiu elementów: (1) jednolitej płatności obszarowej (JPO), (2) elementu „zazielenienia”, jako opłaty zapewnienia środowiskowych dóbr publicznych, (3) płatności dla młodych rolników, (4) płatności redystrybucyjnej umożliwiającej wsparcie dla pierwszych hektarów gospodarstwa, (5) wsparcie dochodów z w gospodarstwach położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach naturalnych (ONW), (6) wsparcie powiązane z produkcją dla określonych obszarów i rodzajów produkcji ważnych ze względów gospodarczych i społecznych oraz (7) uproszczony system wsparcia dla małych gospodarstw. Stosowanie trzech pierwszych elementów jest dla państw członkowskich obowiązkowe, a pozostałych czterech dobrowolne [Kulawik 2013].

W Polsce wprowadzono następujące sześć elementów z nowego systemu płatności bezpośrednich: JPO, płatność za „zazielenienie”, płatność dla młodych rolników, dodatkową płatność restrukturyzacyjną, płatności związane z produkcją oraz przejściowe wsparcie krajowe do upraw tytoniu [<http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Platnosci-bezposrednie>].

Material i metodyka badań

Celem opracowania jest ocena zmian w dochodzie rolniczym w gospodarstwach indywidualnych po wprowadzeniu nowego systemu dopłat bezpośrednich. Badaniami ankietowymi objęto 150 gospodarstw indywidualnych położonych na terenie województwa dolnośląskiego. Przy wyborze obiektów dokonano doboru celowego przyjmując kryterium obszarowe – gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych od 10 do 100 ha², współpracujące z ośrodkami doradztwa rolniczego i prowadzące ewidencję księgową na potrzeby własne. Wykorzystano również kryterium dostępności – uczestnikami byli rolnicy, którzy wyrazili zgodę na badanie. Kwestionariusz wywiadu był sporządzany przy współpracy z wykwalifikowanymi pracownikami ośrodka doradztwa rolniczego (DODR we Wrocławiu). Ankietyzację przeprowadzono w roku 2015, a uzyskane dane z gospodarstw dotyczyły roku 2014. Po korekcie ankiet, do dalszych analiz wzięto 149 obiektów. Postawiono następujące pytania badawcze:

- czy nowy system dopłat bezpośrednich wprowadzony od 2015 roku zauważalnie wpływa na wysokość otrzymywanych przez rolników dopłat oraz na wartości dochodu rolniczego w przeliczeniu na gospodarstwo i na 1 ha użytków rolnych;
- czy wprowadzenie płatności dodatkowej do pierwszych hektarów (premii restrukturyzacyjnej) przyczyni się do bardziej równomiernego rozkładu dochodów w przeliczeniu na 1 ha UR w gospodarstwach o zróżnicowanych arealach gruntów.

Wartości uzyskanych dopłat bezpośrednich i dochodów rolniczych pochodziły z ankiet. Schemat obliczania dochodu rolniczego zastosowanego w ankiecie przedstawiono w tabeli 1. Średnie wartości w grupach obszarowych i ogółem obliczono wykorzystując średnią arytmetyczną. Przeprowadzono symulację przeliczając dla każdego ankietowanego gospodarstwa wysokość dopłat bezpośrednich, uwzględniając nowe ich zasady oraz stawki obowiązujące w 2015 roku. Dokonano porównań wysokości dopłat bezpośrednich i dochodów rolniczych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo i na 1 ha UR (metoda porównawcza).

² Do badań wzięto gospodarstwa powyżej 10 ha UR ze względu na możliwość wprowadzenia do rachunku symulacyjnego elementów „zazielenienia” systemu dopłat.

Tabela 1. Schemat obliczania dochodu rolniczego
 Table 1. Diagram of agricultural income calculating

Lp/ No.	Przychody/Revenues Sprzedaż/Sales:	Lp/ No.	Rozchody/Expenditures Zakup/Purchase:
1	produkcji roślinnej/plant production	1	nasion i sadzeniaków/seeds and tubers
	inwentarza żywego/livestock	2	inwentarza żywego/livestock
	produktów zwierzęcych/animal products	3	pasz/forage
2	do domu/to household	4	nawozów/fertilizers
	z produkcji roślinnej/from plant production	5	środków ochrony roślin/pesticides
	inwentarza żywego/livestock	6	paliw, olejów, smarów/fuel,oil,grease
	produktów zwierzęcych/animal products	7	opału/coal
3	Razem produkcja rolnicza/Total agricultural production 1-2	8	energii elektrycznej/electricity
4	Dopłaty (subsytia)/Payments(subsidies)	9	usługi weterynaryjne i leki/vet. services and medicines
5	Usługi rolnicze na zewnątrz/Agriculture services outside	10	usługi w prod. roślinnej/services in plant production
6	Odszkodowania dla gosp./Compensation for farms	11	najem pracowników/hired labour
7	Czynsze dzierżawne za własne składniki gosp./Rents for own constituents of farm	12	–
		13	–
8	–	14	Razem koszty bezpośrednie/Total direct costs (1-13)
9	–		
10	Razem pozostałe przychody (4-9)/ Total Other revenues	15	Podatek rolniczy/Land tax
		16	Ubezpieczenia/Insurances
11	Zwiększenie/Increase of:	17	Ubezpieczenia społeczne/Social insurance
11a	– stanu zapasów/stocks	18	Czynsz dzierżawny/Land lease
11b	– produktów roślinnych/plant products		
11c	– inwentarza żywego/livestock	19	Oprocentowanie kredytów/Loan interest
11c	– produktów nierolniczych/non agriculture products	20	Inne koszty finansowe/Other financial costs
12	Ogółem przychody/Total revenues (3+10+11)	21	–
		22	–
	Wyniki na 1 ha UR [tys. zł]/Ratios per 1 ha of UAA [thous. PLN]	23	Razem koszty pośrednie rzeczywiste (15-22)/ Total indirect costs
	Ptn/Nett market production	24	Zmniejszenie stanu zapasów/Decrease of stocks:
	Pkn/Final nett production	24a	– produktów roślinnych/plant products
	Drm/Nett farm income	24b	– inwentarza żywego/livestock
	–	24c	– produktów nierolniczych/non agriculture products
	–	25	Ogółem rozchody/Total expenditures (14+23+24)
	–	26	Dochód rolniczy brutto/Gross farm income (12-25)
	–	27	Amortyzacja budynków/Buildingd depreciation
	–	28	Amortyzacja maszyn i urz./Machinery depreciation
	–	29	Razem koszty pośrednie szacunkow/Total indirect costs (27+28)
	–		
	–	30	Dochód rolniczy netto/Farm nett income (26-29)

Źródło/Source: [Kopeć 1983]

Wyniki badań

W latach 2004-2015 do gospodarstw dolnośląskich trafiło prawie 8 mld zł w formie dopłat bezpośrednich [ARiMR 2015]. Kwota dopłat bezpośrednich stanowiła 64% ogólnej sumy wsparcia skierowanej do gospodarstw tego województwa po roku 2002 w ramach wszystkich instrumentów WPR [Kutkowska, Hasiński 2013]. Tak więc podstawowy strumień dofinansowania rolnictwa realizowany był w formie płatności bezpośrednich [Kutkowska 2009]. Korzystało z nich 56 tys. gospodarstw dolnośląskich, czyli 90% gospodarstw ogółem i 95% gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. Uzyskanie wsparcie finansowe rolnicy przeznaczali na zakup środków do produkcji i dotyczyło to przede wszystkim gospodarstw do 20 ha UR. Gospodarstwa większe kierowały te środki na zakup ziemi oraz na cele modernizacyjne. Około 10% kwot wsparcia przeznaczano na potrzeby gospodarstwa domowego [Kutkowska i in. 2015]³.

W roku 2015 przeprowadzono badania ankietowe na próbie 149 gospodarstw o powierzchni od 15,01 do 99,8 ha użytków rolnych. Wydzielono trzy grupy obszarowe: do 30 ha UR⁴, od 30 do 50 ha UR oraz od 50-100 ha UR (tab. 2). Produkcję rolniczą prowadzono na gruntach własnych i dzierżawionych. W miarę wzrostu powierzchni gospodarstwa zwiększa się udział gruntów dzierżawionych. W strukturze organizacji produkcji dominowała produkcja roślinna (głównie zboża i rzepak), co jest charakterystyczne dla rolnictwa dolnośląskiego [Kutkowska i in. 2015]. Ankietowane gospodarstwa prowadzone są przez doświadczonych rolników w wieku około 44 lat legitymujących się wykształceniem zawodowym i średnim.

Tabela 2. Wybrane cechy badanych gospodarstw
Table 2. Selected measurements of farms under investigation

Grupa obszarowa/ Area group [ha]	Liczba gospodarstw/ Number of farms	Użytki rolne/UAA [ha]			Wiek prowadzącego gospodarstwo/ Farmer's age	Wykształcenie prowadzącego gospodarstwo/ Education level*
		własne/ own	dzierżawa/ leased	razem/ total		
10-29,99	38	18,46	5,29	23,75	40	3,24
30-49,99	56	29,12	10,55	39,67	45	3,70
50-100	55	49,29	22,08	71,37	46	3,78
Razem/średnia Total/average	149	33,85	13,47	47,31	44	3,61

* 2 – podstawowe/primary; 3 – zawodowe/vocational; 4 – średnie/secondary; 5 – wyższe/higher

Źródło: badania własne
Source: own research

Wszyscy rolnicy otrzymali w roku 2014 płatności bezpośrednie. Wyniosły one średnio 39 tys. zł na gospodarstwo i 825 zł na 1 ha UR. Wartości te wahały się w przeliczeniu na 1 gospodarstwo od 22 tys. zł do 57,8 tys. zł, a w przeliczeniu na 1 ha UR od 807 zł w grupie obszarowej 30 do 49,99 ha do 930 zł w grupie obszarowej do 29,99 ha UR (tab. 3). W oparciu o dane ankietowe oszacowano wysokość dopłat według zasad i stawek wprowadzonych w roku 2015. Uwzględniono nową stawkę jednolitej płatności obszarowej (JPO), elementy „zazielenienia”, płatności do powierzchni upraw oraz płatność do pierwszych hektarów. Uwarunkowania formalne płatności dla młodych rolników w systemie dopłat bezpośrednich powodują, że wymogi te spełniło tylko 2% rolników i z tego powodu w rachunku symulacyjnym ten element płatności pominięto. Ankietowane gospodarstwa charakteryzowały się znikomą liczbą inwentarza żywego i z tego powodu płatności dla zwierząt stanowiły śladowe kwoty w sumie dopłat bezpośrednich w sytuacji ich uśredniania w grupach obszarowych.

³ Podobne badania prowadzono na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Środki pieniężne z dopłat rolnicy przeznaczali w większości na zakup środków do produkcji i na bieżące wydatki domowe [Marks-Bielska, Babuchowska 2010].

⁴ Wydzielenie tej grupy obszarowej umożliwiło ocenę wsparcia do pierwszych hektarów (tzw. premii restrukturyzacyjnej) w porównaniu do gospodarstw większych.

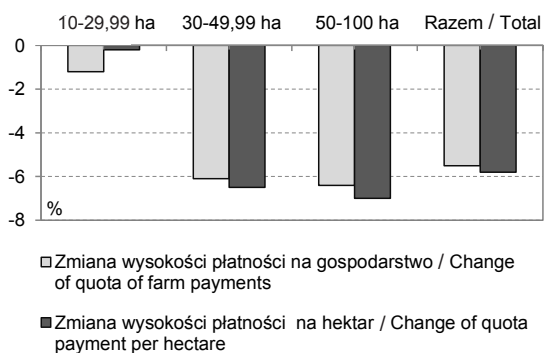
Tabela 3. Wysokość płatności bezpośrednich w gospodarstwach o zróżnicowanych arealach
 Table 3. Level of direct payments in farms with different acreage

Grupa obszarowa/ Area group [ha]	Według systemu płatności bezpośrednich za rok 2014 „stare” zasady dopłat/Due to direct payments system 2014 „old rules”		Według systemu płatności bezpośrednich za rok 2015 „nowe” zasady dopłat/Due to direct payments 2015 „new rules”	
	zł/gospodarstwo/ PLN per farm	zł/ha/PLN/ha	zł/gospodarstwo/ PLN per farm	zł/ha/PLN/ha
10-29,99	22 090	930	22 047	928
30-49,99	32 019	807	30 073	758
50-100	57 895	811	54 095	758
Średnia/ Average	39 038	825	36 903	780

Źródło: badania własne
 Source: own research

Przeciętna kwota dopłat na gospodarstwo po wprowadzeniu nowego systemu wsparcia bezpośredniego zmniejszyła się o 5,5% do 36,9 tys. zł (tab. 3 i rys. 1). O 5,8% obniżyły się kwoty dopłat w przeliczeniu na 1 ha UR do 780 zł, w największym stopniu w grupie obszarowej gospodarstw największych 50-100 ha (o 7%). Zauważyć należy, że płatności bezpośrednie w gospodarstwach należących do grupy obszarowej do 30 ha, w której uwzględniono nowy instrument płatności do pierwszych hektarów (premię restrukturyzacyjną), nie uległy w zasadzie zmianie w porównaniu do bazowego roku 2014.

W ankietowanych gospodarstwach dolnośląskich po wprowadzeniu nowych dopłat dochody rolnicze zmniejszyły się w niewielkim stopniu, bo o 2-3% w stosunku do uzyskanych w roku 2014 (tab. 4). Tylko w grupie obszarowej do 30 ha, objętej dodatkowym wsparciem, dochody te pozostały na niezmiennym poziomie. Badania innych autorów, którzy przeprowadzili podobne symulacje, wskazują na spadek dochodów rolniczych po uwzględnieniu zasad nowego systemu dopłat. Są to spadki w granicach od kilku do ponad 20% w zależności od typu rolniczego gospodarstwa i jego wielkości ekonomicznej [Czubak i in. 2011]. Wprowadzenie elementu „zazielenienia” do systemu dopłat skutkuje niewielkimi, 2-3-procentowymi spadkami dochodów rolników [Kulawik 2012]. Jednak na większość gospodarstw rolniczych w Polsce nie będzie to miało dużego wpływu, gdyż ze względu na charakter struktury obszarowej wymogi „zazielenienia” dotyczą relatywnie niewielkiej grupy gospodarstw o większych arealach gruntów rolnych [Kulawik 2013]. Wyniki badań modelowych [Kulawik 2013, s. 25] wskazują na to, że najwyższe koszty „zazielenienia” występują w typach roślinnych i zbożowych oraz w gospodarstwach na glebach dobrych oraz w gospodarstwach, w które cechuje niski stopień dostosowania do wymogów, a zwłaszcza z uprawami w monokulturze. Badania dotyczące wpływu „zazielenienia” na kształtowanie się dochodu rolniczego w skali UE wskazują, że w regionach o intensywnym rolnictwie nastąpi pogorszenie dochodów, natomiast będzie ono korzystne z punktu widzenia wyniku ekonomicznego gospodarowania w regionach o ekstensywnych systemach rolniczych (np. systemach wypasowych) [Helming, Terluin 2011, van Zeijts i in. 2011, za Kulawik 2013].

Rysunek 1. Zmiana płatności bezpośrednich po wprowadzeniu „nowych” zasad dopłat
 Figure 1. Changes of direct payments after introducing „new rules”

Źródło: badania własne
 Source: own research

Tabela 4. Zmiany dochodu rolniczego po wprowadzeniu „nowego systemu” dopłat bezpośrednich w gospodarstwach o zróżnicowanych arealach

Table 4. Changes of farm incomes after introduction of „new rules” in direct payments system in farms with different acreage

Grupa obszarowa/ Area group [ha]	Dochód rolniczy/ Farm income	Wariant/ <i>Variant</i>				Zmiana dochodu rolniczego/ <i>Farm income change</i> [2014 = 100%]
		„stare zasady”/ <i>„old rules”</i>		„nowe zasady”/ <i>„new rules”</i>		
		zł/gospodarstwo/ PLN per farm	zł/ha/ PLN/ha	zł/gospodarstwo/ PLN per farm	zł/ha/ PLN/ha	
10-29,99	brutto/ <i>gross</i>	57 772	2 432	57 729	2 431	100
	netto/ <i>net</i>	41 004	1 726	40 960	1 725	
30-49,99	brutto/ <i>gross</i>	99 736	2 514	97 790	2 465	97
	netto/ <i>net</i>	74 604	1 880	72 657	1 831	
50-100	brutto/ <i>gross</i>	186 999	2 620	183 199	2 567	97
	netto/ <i>net</i>	144 960	2 031	141 161	1 978	
Średnia/ <i>Average</i>	brutto/ <i>gross</i>	121 245	2 563	119 109	2 518	98
	netto/ <i>net</i>	92 005	1 945	89 870	1 900	

Źródło: badania własne

Source: own research

Podsumowanie

Wprowadzony w Polsce po 2004 roku system dopłat bezpośrednich stał się powszechnym i głównym strumieniem finansowego wsparcia dochodów w gospodarstwach rolnych. Rolnicy uzyskiwali w kolejnych latach coraz to większe kwoty dofinansowania, które umożliwiały zaopatrzenie w środki do produkcji, inwestycje modernizacyjne, a także wsparcie wydatków gospodarstw domowych. Reforma systemu płatności bezpośrednich wprowadzona w ramach WPR po 2014 roku spowodowała w większym stopniu niż do tej pory uwzględnienie funkcji dopłat bezpośrednich jako częściowej rekompensaty za dostarczanie przez rolnictwo dóbr publicznych ważnych dla całego społeczeństwa. Dla rolników jednak płatności bezpośrednie są przede wszystkim wsparciem ich dochodów. Badania symulacyjne prowadzone w regionie dolnośląskim wykazały, że:

- nowy system dopłat bezpośrednich uwzględniający elementy „zazielenienia” w niewielkim stopniu wpłynął na zmniejszenie wysokości dochodów rolniczych w porównaniu do 2014 roku;
- w grupie obszarowej do 30 ha, w której uwzględniono nowy instrument płatności do pierwszych hektarów, kwoty dopłat nie uległy zmianie i dochody tych gospodarstw pozostały na niezmiennym poziomie.

Należy jednak podkreślić, że są to badania wstępne oparte o wyniki jednoroczne gospodarstw dolnośląskich o charakterze sygnałnym. Analizy prowadzone w następnych latach umożliwią ocenę, czy dopłata do pierwszych hektarów jest skutecznym instrumentem stabilizacji dochodów mniejszych obszarowo gospodarstw.

Literatura

- ARiMR. 2015. *System Informacji Zarządczej*. Warszawa: Departament Analiz Działalności i Rozwoju ARiMR.
- Czubak Wawrzyniec, Walenty Poczta, Arkadiusz Sadowski. 2011. „Wpływ proponowanej reformy systemu dopłat bezpośrednich po 2013 roku na sytuację polskiego rolnictwa”. *Więś i Rolnictwo* 4 (153): 61-82.
- EC. 2011. *Common Agricultural Policy towards 2020. Impact Assessment. Annex 3. Direct Payments. Commission Working Paper. DG, Agriculture and Rural Development*. Brussels: European Commission.
- GUS. 2011. *PSR 2010. Raport z wyników*. Warszawa: GUS.
- Kopeć Bohdan. 1983. *Metodyka badań ekonomicznych w gospodarstwach rolnych*. Wrocław: Akademia Rolnicza we Wrocławiu.
- Kulawik Jacek (red.). 2012. *Dopłaty bezpośrednie i dotacje budżetowe a finanse gospodarstw i przedsiębiorstw rolnych. Raport nr 46, 9-47*. Warszawa: Wydawnictwo IERiGZ-PIB.

- Kulawik Jacek. 2013. Scenariusze wdrażania dopłat bezpośrednich w Polsce w nowej perspektywie finansowej 2014-2020. [W] *Dopłaty bezpośrednie i dotacje budżetowe a finanse i funkcjonowanie gospodarstw i przedsiębiorstw rolniczych, Raport nr 82*, red. Jacek Kulawik, 9-41. Warszawa: Wydawnictwo IERiGŻ-PIB.
- Kutkowska Barbara. 2009. „Wspieranie dochodów rolniczych przez dopłaty bezpośrednie w gospodarstwach Dolnego Śląska”. *Journal of Agribusiness and Rural Development* 2 (12): 101-109.
- Kutkowska Barbara, Tomasz Berek, Tomasz Pilawka. 2015. „Wpływ instrumentów WPR na sytuację ekonomiczną gospodarstw indywidualnych w opinii rolników”. *Roczniki Naukowe SERiA XVII* (3): 242-248.
- Kutkowska Barbara, Władysław Hasiński. 2013. „Significance of CAP (Common Agricultural Policy) instruments in intraregional diversification of rural areas, on the example of lower Silesian Voivodeship”. *Journal of Agribusiness and Rural Development* 4 (30): 137-147.
- Marks-Bielska Renata, Karolina Babuchowska. 2010. „Functioning of the direct subsidies system in Poland and other European Union countries”. *Journal of Agribusiness and Rural Development* 3 (17): 89-100.
- Matthews Alan. 2011. *Post-2013 EU Common Agricultural Policy, Trade and Development. A Review of Legislative Proposals. Issue Paper no. 3*, 1-34. Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD).
- MRiRW. 2015. *Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce*. Warszawa: MRiRW.
- Nurzyńska Iwona. 2012. Syntetyczny obraz krajowej i unijnej polityki wobec obszarów wiejskich. [W] *Polska wieś 2014. Raport o stanie wsi*, 175-202. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Poczta Walenty, Paweł Siemiński. 2008. Kierunkowe rozwiązania systemowe modelu płatności bezpośrednich z punktu widzenia interesu polskiego rolnictwa. [W] *Reforma Wspólnej Polityki Rolnej w kontekście potrzeb i interesów polskiego rolnictwa*, 171-208. Warszawa: UKIE.
- Rozporządzenie PE i Rady (UE) ustanawiające przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej. KOM(2011)625, wersja ostateczna, Bruksela 12.10.2011.
- Rozporządzenie PE i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki rolnej. Luksemburg 20.12.2013. DZ.U. UE L 347.
- Tangerman Stefan. 2011. *Direct payments in the CAP past 2013. DG for international policies*. Brussels: European Parliament.
- Wilkin Jerzy. 2010. *Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne*. Warszawa: Wydawnictwo IRWiR PAN.
- Wyniki standardowe polskiego FADN. 2014. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Zawadzka Danuta, Agnieszka Strzelecka, Ewa Szafraniec-Siluta. 2013. „Znaczenie dopłat do działalności operacyjnej w tworzeniu dochodu rodzinnego gospodarstwa rolnego w Polsce”. *Roczniki Naukowe SERiA XV* (3): 396-401. <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Platnosci-bezposrednie>.

Summary

The object of this study was evaluation of farm incomes in the various area groups of individual farms located in Lower Silesia. The main aim of the study was to determine the effect of the new rules of the Common Agricultural Policy in terms of direct payments to agricultural income. Studies have shown that financial support in this category does not cause a significant variation in the profitability of individual farms in selected area groups. Moreover, the additional payment and payment for the “greening” also significantly not affect the economic result of the farm. Simulation study confirmed that in relation to previous year (2014) the total quota of direct payments supporty might be lower.

Adres do korespondencji
prof. dr hab. Barbara Kutkowska
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Instytut Nauk Ekonomicznych i Społecznych
pl. Grunwaldzki 24a, 50-363 Wrocław, tel. (71) 320 17 83
e-mail: barbara.kutkowska@up.wroc.pl